

ROMA ANADOLU'SUNDA KAMUSAL YAŞAMDA KADIN VE EUERGESIA FAALİYETLERİ

WOMEN IN PUBLIC LIFE IN ROMAN ANATOLIA AND EUERGESIA ACTIVITIES

Serpil AYTÜRE KARAKAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Bölümü, sayture@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9690-8379.

Geliş Tarihi / Date Applied
14.10.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted
03.12.2025

ÖZET

Roma toplumunda siyasi alanda doğrudan söz sahibi olamayan kadınlar, kamusal hizmetler ya da *euergesia* (hayırseverlik) faaliyetleri sayesinde birçok prestijli görev üstlenmişlerdir. Epigrafik kayıtlara yansıyan bu faaliyetler hayırseverlik uygulamaları ve kadınların kent yönetimine katılımları arasında belirgin bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Bu faaliyetler yüksek sınıftan kadınların gücünün tanınmasına ve kentlerinde üst düzey görev edinebilmelerine imkân tanımıştır. Edebi kaynaklar, ev içi rolleri idealize ederken *euergetes* (hayırsever) kadınlar, kentlerine sundukları yardımlar sayesinde kamuoyu önünde görünür olmanın ve siyasi sistem içinde kısmen de olsa yer alabilmenin yolunu bulmuşlardır. Bu çalışma Roma İmparatorluk Dönemi Anadolu'sundan gelen yazıtlarda belgelenen "hayırsever kadınların" toplumda yarattığı algıya ve bu kadınların kamusal hayata sundukları katkılara odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Euergesia, Roma, Anadolu, İmparatorluk.

ABSTRACT

Women, unable to directly influence the political arena in Roman society, assumed many prestigious positions through public service or *euergesia*. These activities, as reflected in the epigraphic record, reveal a clear connection between philanthropic practices and the participation of women in city administration. An examination of these activities reflected in the epigraphic record reveals the connection between philanthropic practices and women's participation in urban governance. These activities enabled the recognition of the power of upper-class women and allowed them to obtain high-ranking positions within their cities. While literary sources idealize domestic roles, *euergetes* women found a way to gain public visibility and, at least partially, participate in the political system through the aid they provided to their cities. This study examines the societal perception of "philanthropic women" as recorded in inscriptions from Anatolia during the Roman Imperial Period and the contributions these women made to public life.

Keywords: *Euergesia*, Rome, Anatolia, Empire.

1. GİRİŞ

Antik Çağ'da kamusal cömertliğin kökenleri, özellikle klasik dönemde vatandaşların kentlerine sundukları *leitourgia* (λειτουργία)'ya dayanmaktadır (Halamus, 2017:71). *Leitourgia*¹, genellikle zengin ve nüfuzlu bireylerin toplum yararına üstlendikleri mali sorumluluklar ya da hizmetlerdi. Bu düzen içinde memuriyet görevleri zenginlere verilmiş, karşılığında ise yetkileri dahilinde kullandıkları kamu fonlarını kişisel servetleriyle desteklemeleri beklenmiştir (Ferguson, 1969: 99). Bu tür bireysel katkılar, sadece ekonomik güç göstergesi değil, aynı zamanda vatandaşlık bilincinin ve sosyal prestijin bir ifadesi olarak da değerlendirilmekteydi (Jones & Rhodes, 2016). Köken itibarıyla *leitourgia* (kamu hizmeti) sistemine dayanan ve modern akademik literatürde bu tür gönüllü kamusal katkıları tanımlamak için kullanılan "*euergesia*" terimi ise bir bireyin topluma mal ya da hizmet sunarak karşılığında onursal ödüller, saygınlık ya da siyasi avantajlar elde ettiği sosyal ve kültürel alışveriş biçimidir. Antik Hellen dünyasında bu tür davranışlarda bulunan kişi *euergetes* (hayırsever, iyiliksever) olarak anılmaktaydı (Halamus, 2017: 71). Çoğu tarihçi, *euergesia*'nın Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi *polis*inin en belirgin özelliklerinden biri olduğunda hemfikir. Bu fikrin oluşmasında kaynakların niteliği belirleyici olmuştur. Bu bağlamda *polis* yaşamında *euergesia* faaliyetlerini tanımlayan az sayıda edebi metin olmasına rağmen, hayırseverlere ithaf edilen pek çok onur yazıtı günümüze ulaşmıştır (Gygax, 2016: 6). Bu onurlandırma yazıtlarından birçoğu ise hayırsever kadınlara veya kentin önde gelen kadınlarına işaret etmektedir.

Antik dönemde elitlerin sosyal davranışları, *philotimia* yani "onur sevgisi" kelimesiyle ifade edilen rekabet ve prestij arayışı çerçevesinde şekilleniyordu. Bu kavram, edebi metinlerde geçen *philopatria* (vatanseverlik) ile birlikte, önde gelen vatandaşların en önemli erdemleri arasında sayılmıştır. Edebi metinlerin yanı sıra epigrafik belgeler de elitlerin "glýketate patris" yani "çok sevgili vatanları" uğruna gösterdikleri çabaya tanıklık etmektedir. Özellikle onur yazıtları, elitlerin hem yönetici güçle hem de halkla olan ilişkilerinde hayırseverliğin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elitlerin cömertliği, özellikle yerel düzeyde, eyalet çapında veya dini nitelikteki görevleri üstlenmeleri ya da pahalı kamusal hizmetleri (*leitourgia*) yerine getirmeleri gibi çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Geçmişten aşına olunan ve kentlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi süreklilik arz eden geleneksel hayırseverlik faaliyetlerine yeni türde kamusal cömertlik biçimleri de eklenmiştir. Bu yeni faaliyetler, kamuya mal dağıtımı, şenlikler, oyunlar düzenleme gibi etkinlikler bağlamında da görülmektedir. Ancak hayır faaliyetlerinin büyük bölümünün kamu binalarının, tapınakların, galerilerin, spor tesislerinin (*gymnasium*, *stadium* gibi) ve kültürel kurumların inşası veya tamamlanması yoluyla kent merkezlerinin süslenmesine odaklandığı anlaşılmaktadır (Rizakis, 2007:318).

Bu çalışmanın temel amacı, Roma Anadolu'sunda öne çıkan kadınların *euergesia* faaliyetlerini; yerel siyasi yapı, toplumsal sınıf ve servet dağılımı çerçevesinde ele alarak *euergetes* kadınların kamusal hayattaki konumlarını belirlemektir. İmparatorluk dönemi, yerel elitlerin toplumsal yaşamı etkilediği ya da şekillendirdiği bir süreci de temsil ettiğinden bu yapı içinde kadınların hayır faaliyetlerinin onların kamusal otorite edinmede etkisini anlamak önem taşımaktadır. Çalışmada İonia, Karia, Lykia ve Pamphylia bölgelerinden gelen bağış ve onurlandırma yazıtları, kamu yapılarının inşasına yönelik kayıtlar ve aile üyelerinin toplumsal rollerini belirleyen epigrafik veriler değerlendirilmiştir. Bu yazıtlar, *euergetes* kadınların kentlerine sundukları

¹ Zorunlu kamu hizmetini ifade eden *leitourgia* MÖ 4. yüzyıldan itibaren, zaman zaman dinsel hizmetler için de kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Lewis, 1960: 175.

katkıları ve bu faaliyetlerin toplum tarafından nasıl algılandıklarının anlaşılması bakımından temel kaynak durumundadır. Bu bağlamda kadınların hayır faaliyetleri ile kent yönetimi ve toplum arasındaki ilişki, MS. 1. ile 3. yüzyıl arasına tarihlenen yazıtlar arasından seçilmiş örnekler üzerinden değerlendirilmektedir.

2. Roma Toplumunda Hayırsever Kadın Algısı

MÖ 1. yüzyılın sonları ile MS 1. yüzyılın başları, Roma hakimiyetinin Küçük Asya'da dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Bu dönemde Augustus ve ailesinin siyasi egemenliğinden kaynaklı olarak Roma'ya olan bağlılık yerini kişisel bir sadakat duygusuna bırakmıştır². Epigrafik kanıtlar Hellen kent yaşamı üzerindeki bu dönüşümün, Hellenistik³ dönem krallığına ait yerel geleneklerle Augustus'un *Principatus* döneminin etkileşimini yansıtan belirleyici bir iz bıraktığını göstermektedir. Bu durum, bir zamanlar yalnızca "Romanizasyon" olarak bilinen fenomenin bir parçası olarak tanımlanmış ve incelenmiş olan birçok alanı kapsamaktadır (Kearsley, 2005:98). Nitekim epigrafik kanıtların sunduğu tablo, bu değişimin yalnızca siyasi bir uyum evresi değil, aynı zamanda sosyal rollerin yeniden tanımlandığı çok yönlü bir süreç olduğunu göstermektedir. Ancak, elit kadınların Hellen kentlerinin kamu yaşamına katkılarını belgelendiren yazıtların, tam anlamıyla bu tarihsel bağlamın tamamlayıcı unsuru olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun yanı sıra, hayırsever kadınların kamusal alandaki görünürlükleriyle ya da hayır işlerindeki artışla ilgili görüşler de dikkate değerdir. Bu görüşlerden biri, kadınların hayırseverlik faaliyetlerindeki artışın "MS 2.yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın başlarında" yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin bir sonucu olabileceğini ileri sürmektedir. Kearsley ise, MS 2. ve 3. yüzyıllara gelindiğinde Roma Anadolu'sunda kadınların kamu hayatına katılımının zaten uzun süredir yerleşmiş olduğunu belirterek, bu açıklamanın yetersiz olduğunu savunur. Ona göre kadınların, Helenistik dönemdeki hayır kurumlarının devamlılığını sağlayan *euergetes*ler olarak kamusal rollerini devam ettirmeleri ve giderek genişleyen sivil ve eyalet görevlerini üstlenmeleri için gereken itici güç, Augustus döneminde ortaya çıkmıştır (Kearsley, 2005:98). Benzer şekilde Van Bremen⁴, kadınların Roma Anadolu'sunun kamu yaşamında daha aktif hale gelmesini ekonomik ve siyasi krizlerle ilişkilendiren iddialara karşı çıkmaktadır. Bremen, MS 2. yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın başlarında kadın bağışçılar, kamu görevlileri veya kamusal masrafları üstlenen kişilerin sayısında dramatik bir artış olmadığını ve kadınların kamusal yaşama katılımının en yoğun olduğu dönemin 1. yüzyıl ile 2 yüzyılın başları olduğunu öne sürmektedir. Bu bakış açısını destekleyen Friesen de ekonomik sorunların, kadınların kamusal hayattaki artan görünürlüğünün esas belirleyicisi olmadığını ifade etmektedir. Friesen'e göre kadınların kamusal alanda temsili daha erken tarihlerde başlamış; MS 2. yüzyıl sonları ile 3. yüzyıl başlarındaki ekonomik zorluklar ise önceden başlamış olan bu eğilimi daha belirgin hale getirmiştir (Friesen, 1999: 107-112). Bu

² MÖ 2.yüzyılda Romalılar Hellen dünyasında giderek daha baskın hale gelirken, Doğu Akdeniz boyunca yazıtlarda yeni bir ifade görünmeye başladı: Πομπαιοὶ οἱ κοῖνοι εὐεργέται (Romalılar, ortak hayırseverler). Bu ifade yeni gücü tanımlamak için dikkat çekici bir yoldu. Hellenistik krallar sıklıkla *euergetes* olarak kabul edilmişlerdi; ancak κοινὸς εὐεργέτης (ortak hayırseverler) sıfatı, krallarla Hellen kentleri veya sivil kurumlar arasındaki ilişkilerde neredeyse hiç görülmemiştir. Hellenler, Romalıları *euergetes* olarak tanımladıklarında aslında Hellenistik dünyanın geleneklerini izliyorlardı. Ancak Romalılar sadece "hayırsever" olarak değil, "ortak hayırseverler" olarak anılıyordu. Bu kavram, Hellenistik krallık düşüncesi içinde çok daha nadir görülen bir anlayıştır. Bkz. Erskine, 1994: 70, 73.

³ *Euergetes* (εὐεργέτης) hayırsever teriminin kullanımı, Hellenistik döneme kadar uzanmaktadır. Bu terim, hem hükümdarlar hem de seçkin vatandaşlar için düzenlenen onursal kararnamelerde yer almış ve MS 3. yüzyıl sonlarına kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Hellen kentlerinin bu özel unvanı uzun bir zaman diliminde onursal bir şekilde vermesi şaşırtıcı değildir; zira bu gelenek köklü bir kültürel alışkanlığı yansıtır. Klasik dönemin sonlarından itibaren, özellikle MÖ 300'den sonra, bağışlar kurumlara yapılan dini adaklar, anıtlar ya da kentlerin önde gelen vatandaşları adına yapılan diğer cömertlik göstergeleri şeklinde, hem anakara Yunanistan'da hem de Anadolu'daki çeşitli Hellen kentlerinde görülmektedir. Bkz. *Xydopoulos*, 2021:1.

⁴ Kadınların kamusal yaşamdaki görünürlüğünün artması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bremen, 1983.

sürecin bir yansıması olarak yerel ailelerden gelen hayırsever kadınlar birçok kentte belgelenmiştir. Kadınların kamusal cömertliklerini belgeleyen yazıtlar, kadınların kent düzeyindeki *euergesia* faaliyetlerinde kraliyet hayırseverlik örneklerinden esinlendiklerini düşündürmektedir (Kearsley, 2005: 98-99).

Roma toplumunda erkeklerin siyasi kariyerleri, genç yaşta meclis toplantılarına katılmalarıyla başlar, yaşlandıklarında ise meclis üyeliğiyle devam ederdi. Ancak kadınlar için, yurttaşlık unvanları siyasi bir kariyeri temin etmezdi; bu unvanlar yalnızca bir yıl boyunca geçerliydi. Kadınlar o yıl boyunca önemli ölçüde kamuoyu görünürlüğü ve deneyim kazanabilse de kentsel siyasi sistemler onlara erkeklere sunulan fırsatların yalnızca küçük bir kısmını sağlıyordu (Joy, 2017: 35). Başkent Roma'da kadınların ev içi rollerine ilişkin idealler, edebi kaynakların yazarları tarafından katı bir şekilde savunuluyordu. Buna karşın taşra kentleri, kendi çıkarlarına hizmet eden gelişmeler yaşandığı sürece, yüksek sınıftan kadınların gücünü tanıma konusunda herhangi bir itiraz göstermiyordu. Bu kentler, kadınların otoritesinden ve zenginliğinden faydalanmayı bekliyor ve onların prestijinin kendi çıkarlarına yansımalarını öngörüyordu (Hemelrijk, 2004:234). Epigrafik kanıtlar da Roma dünyasındaki cinsiyet anlayışının kadınları kamusal hayattan tamamen dışlayan mutlak bir engel olmadığını göstermektedir (Hemelrijk, 2008: 143). Roma devleti, yerel yönetimlerle olan ilişkilerinde vergi ve hizmet yükümlülüklerine odaklandığından, bu hizmetlerin yürütülmesinde cinsiyet faktörü ile ilgilenmemiştir. Benzer şekilde, halkın da kendileri için yapılan para ve tahıl dağıtımları, ziyafetler, festivaller ve yarışmalar gibi organizasyonlar sırasında bağış sahiplerinin cinsiyetini veya yaşını önemsemediği yazıtlardan anlaşılmaktadır. Böylece vergi açıklarını kapatan ya da en pahalı *leitourgiaları* üstlenen kadınlar, Roma yasalarına rağmen yerel kararlarla kentlerinde en üst düzey görevlere atanıyor ve erkeklerle aynı biçimde onurlandırılıyordu. (Cluzeau, 2021: 216). *Euergesia* faaliyetlerinden bahseden yazıtlar, Küçük Asya'da MS 2. yüzyılda kadınların imparatorluk genelinde bağışlarda bulunmalarının nadir bir durum olmadığını ve kamu rolü üstlenen kadın sayısının oldukça fazla olduğunu göstermektedir (Caceres-Cerda, 2018: 3; Kearsley, 2005: 98).

Kadınlar, büyük projeleri finanse ederek, eğlence ve yiyecek temin ederek kamusal cömertlik faaliyetlerine erkek muadilleri gibi aktif biçimde katılmıştır. Bu maliyetli girişimler, kadınların öne çıkan kamusal görevleri, rahiplik pozisyonları veya elit ailelere mensup bireyler olmaları nedeniyle teşvik ediliyordu (Caceres-Cerda, 2018: 3). Kentlerindeki toplumsal konumunu güçlendiren önde gelen bu kadınlar, heykellere ve diğer onurlandırma biçimlerine layık görülmuş ve hatta kamusal defin gibi özel onurlara erişmişlerdir (*MAMA VI 112; I.Magnesia 193; SEG 45; I.Smyrna 731; I.Priene 208; Dmitriev, 2005: 178-179*). Ayrıca kadınların yüksek statüsü, "kent kızı", "kent annesi", ya da "kent meclisinin annesi" gibi sosyal unvanlarla da vurgulanmıştır. Dolayısıyla onlar yalnızca soylu ailelerin yaşamlarında bir istikrar sağlamakla kalmamış aynı zamanda ailenin zenginliğini ve soyluluğunu taşıyan bireyler olarak da kamusal düzeyde tanınmışlardır (Dmitriev, 2005: 178- 179). Bununla birlikte yüksek statüdeki kadınların sahip olduğu bu gayri resmî güç, erkek vatandaşlarda olduğu gibi soya, mevkiye, aileye, itibara ve sosyal ilişkilere dayanıyordu. Ancak erkeklerin aksine, bu güç bir siyasi kariyerle resmiyet kazanmış değildi. Elit sınıftan kadınların yalnızca resmî olmayan, özel otoriteleri vardı. Bu nedenle, 2. ve 3. yüzyıllarda yüksek statülü bir kadının bir şehrin hamisi olarak seçilmesi, kadınların o dönemde yeni ya da daha büyük bir siyasi rol kazandığını değil, Roma yerel yönetimlerinin bu kadınların gücünü kamuoyu önünde tanıdığını göstermektedir (Hemelrijk, 2004: 234). Bu dönemde kent görevlilerinin mali durumundaki değişim, kadınların sadece bağışçı olmakla kalmayıp, kendileri ya da yakınları aracılığıyla Hellen kentlerinde özellikle *leitourgia* niteliğindeki bazı görevleri

üstlenmelerine olanak sağlamıştır. Böylece görevlilerin mali durumu bir kent için yaş veya cinsiyetten çok daha belirleyici olmuştur. Bremen⁵, kadınların erkekler gibi "*cursus honorum*"u (siyasi kariyer basamakları) takip etmedikleri için onların toplum yararına yaptıkları hizmetlerin motivasyonunu, ailelerin ve toplulukların ihtiyaç, gelenek ve arzularına bağlamaktadır. Bununla birlikte kanıtlar, kadın hayırseverlerin bu bağışlar aracılığıyla sosyal statülerinde ve toplumsal tanınırlıklarında meydana gelen yükselişi olumlu karşıladıklarını ortaya koymaktadır (Longfellow, 2014/2015: 81).

3.Kadınların Üstlendiği Kamusal Roller ve Hayırseverlik Uygulamaları

Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle MS 2.yüzyılda, Küçük Asya kentleri birkaç varlıklı ailenin yönetimi altında bulunmaktaydı. Bunlardan Patara'dan Claudii ve Vilii ailesi, Oinoanda'dan Iulii ve Licinnii ailesi, Rhodiapolis'den ise Opramoas ve ailesi önde gelen aileler arasında yer almaktaydı (Akdoğan Arca, 2002: 80). İtalya ve Küçük Asya'da özellikle Galatia, Pisidia olmak üzere etkili bir diğer aile ise İtalya kökenli Plancii Vari ailesidir (Özdizbay, 2019:91). Bu dönemde Roma İmparatorluğu ile artan sıkı ilişkiler sonucu bahsi geçen ailelerin bazı üyelerinin Roma vatandaşlığı kazandığına, hem Roma ordusunda hem de Roma yönetiminde çeşitli görevler üstlenerek senatör sınıfına kadar yükseldiklerine, kentleri için Roma imparatorlarından bazı ayrıcalıklar elde ettiklerine tanık olmaktadır (Akdoğan Arca, 2002: 80; Dmitriev, 2005: 163). Nitekim bu yüzyıla ait kararlar, bahsi geçen aile üyelerine *boule* (kent meclisi) ya da *gerousia* (ihtiyarlar meclisi) üyeliği gibi pozisyonlar verildiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca, söz konusu yerel elitler ve aile üyeleri bazı diğer kent görevlerini geleneksel olarak üstlenen kimseler hâline geldiler. Anadolu'dan gelen onurlandırma ve mezar yazıtları, bu tür görevleri daha önce üstlenmiş kişilerin "soyundan gelen" ya da "akrabası olan" gibi görev sahiplerine ilişkin ifadeleri içermektedir (Dmitriev, 2005: 163).

MS 2. yüzyılda yaşanan bu gelişmeler içinde kadınların erkekleri "taklit etmesi" olağanüstü veya yeni bir durum olmaktan çıkmıştı; ancak bu durum sadece belirli bir düzeye kadar mümkün oluyordu. Kadınların, eskiden uygun görülme-yen ama "kadınlara yaraşır" kabul edilen bir dizi görevi yerine getirmesi beklenir hale gelmişti. Bu bakımdan maddi açıdan yeterince güçlü olan kadınlar vergiye yani liturjik yükümlülüklerle tabi tutuluyordu⁶. Genellikle onlara uygun görülen görevler verilse de gerekli görüldüğünde bu sınırların dışına çıkan unvanlara da sahip olmuşlardır (Bremen, 1996, s.299). Kadınların üstlendiği bu görevler arasında *prytania*, *stephaneophoria*, *demiourgia*, *hipparkhia*, *basileia* ve *gymnasiarkhia* sayılabilir. Bu görevler çoğunlukla törensel ya da dinsel nitelik taşımasına rağmen, söz konusu makamların esas önemi ciddi bir mali yükümlülük gerektirmesinden kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla kent yaşamında üst düzey görevlerin mali yönü, bu tür görevleri üstlenecek bireyleri öne çıkarmıştır. Bu bağlamda çok sayıda yazıt, *euergesia* faaliyetleri ve üstlendiği önemli kamusal roller bakımından etkili kadınlardan biri olarak Plancia Magna'dan bahsetmektedir⁷. Perge'de bulunan epigrafik buluntular, Plancia Magna'nın Plancii Vari ailesinin en ilgi çekici üyesi olduğunu göstermektedir (Özdizbay, 2019: 90). Plancia Magna, yalnızca Perge'nin en çok onurlandırılan bağışçısı olarak öne çıkmakla kalmamış, aynı zamanda erkek akrabalarını da geride bırakarak kentinde kalıcı bir isim ve kimlik inşa etmeyi başarmıştır (Caceres-Cerda, 2018: 3). Yazıtlar, Plancia Magna'nın Perge'de kadınlara açık olan en önemli sivil ve dini görevleri üstlendiğini göstermektedir. Bu görevler arasında *demiourgos*,

⁵ Aile bağlamı ve hayırseverlik faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Van Bremen, 1996: 96-113.

⁶ İtalya ve eyaletleri kapsayan Batı dünyasında, koruyucu ve bağışçı roller üstlenen kişilerin yaklaşık onda biri kadındı. İtalya ve çevresinde kadının konumu için bkz. Macmullen, 1980: 211.

⁷ Yazıtlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, 1999: 156.

gymnasiarkhos, Artemis Pergaia rahibesi ve imparatorluk kültü rahibesi yer almaktadır (Longfellow, 2014/2015: 82). MS 2. yüzyılın ilk çeyreğinde etkin olan bu güçlü kadından birçok yazıtta diğer sıfatlarının yanı sıra “kent’in kızı”, “*Meter Theon*’un ömür boyu rahibesi” sıfatlarıyla da bahsedilmiştir. Plancia Magna, kenti için üstlendiği önemli görevlerin yanı sıra, kent genelinde finanse ettiği yapı programıyla da adından söz ettirmiştir. Perge’nin “Hellenistik” Güney Kent Kapısı’nın arkasındaki Oval Avlu yeniden düzenlenmiş, kentin kökenine dair, çok iyi planlanmış bir heykel programıyla süslenmiş, Oval Avlu bir tanrılar ve kahramanlar salonuna dönüştürülmüştür (Özdizbay, 2019: 90; Şahin, 1996: 46). Plancia Magna, kente katkılarından dolayı, onarımını yaptırdığı Güney Kent Kapısı’nın hemen önünde, Kapı ile *Propylon* arasında oluşturulan teşhir alanında onurlandırılmıştır. Bu heykelin Plancia Magna’nın Güney Kent Kapısı’na diktirdiği İmparatoriçe Sabina heykeline oldukça benzemesi ya da Plancia Magna’nın bir imparatoriçe gibi tasvir edilmesi, imparatorluk ailesinin yereldeki temsili şeklinde yorumlanmaktadır (Kalınbayrak Ercan, 2020: 20).

Plancia Magna’nın kazandığı bu takdir ve ün elbette onu tekil bir figür yapmamaktadır. Roma Anadolu’sundan bir başka örnek olarak, Septimius Severus döneminde yaşamış başka bir bağışçı da Perge kökenli Aurelia Paulina’dır. Plancia Magna’dan ilham alan Roma düzeni içinde özgün bir yer edinmiş olan Paulina’nın kenti için bir anıtsal çeşme inşa ettirdiği bilinmektedir (Kays, 2022: 473). Bu kamusal yapı üzerindeki yazıt, Aurelia’nın çeşmeyi kendi geliriyle yaptırdığını, Roma vatandaşlığına sahip olduğunu ve kentte yürüttüğü dini görevleri belirtmektedir. (Caceres-Cerda, 2018: 4).

Pamphylia bölgesindeki Sillyon kentinden Menodora 2. yüzyılın ortalarında etkin olan önemli bir kadın bağışçı olarak öne çıkmaktadır (Macmullen, 1980: 214; Caceres-Cerda, 2018: 3). Sillyon şehrinde 2. yüzyıl boyunca Megakles ve annesi Menodora tarafından yapılan üç ardışık para dağıtımı bu duruma tanıklık etmektedir (Ştefan, 2017: 117; Adak, 2019:48). Bağışlarını onun yurttaşlık yükümlülükleriyle ilişkilendiren yazıtlar, Menodora’nın birden fazla kamusal görevi üstlendiğini ve bu görevlerle bağlantılı olarak yaptığı bağışları belirtmektedir (Caceres-Cerda, 2018:3). Menodora, babasını ve eşini kaybettikten sonra ailenin kentteki ayrıcalıklı konumunu koruyabilmek ve henüz reşit olmayan oğlunu burada alacağı role hazırlamak için ön plana çıkmıştır. Oğlu Megakles’in *demiourgos* ve *gymnasiarkhos* olarak seçilmesini sağlayarak onun adına çocukların eğitimi için 300.000 *denarius*’tan oluşan bir vakıf kurduğu bilinmektedir. Oğlunun da genç yaşta vefat etmesi üzerine soyunun kentteki konumunu koruyabilmek amacıyla kendisi kamu görevleri üstlenmeye başlamıştır. Yazıtlardan Menodora’nın imparator rahibesi, *gymnasiarkhos*, *demiourgos* ve hatta *dekaprotos* olduğunu öğreniyoruz. Menodora, Roma’ya ödenen vergilerden sorumlu olan *dekaprotos*lar arasında imparatorluk çapında şimdiye kadar belgelenmiş tek kadın olarak da bilinmektedir (Adak, 2019: 48). Menodora’nın üstlendiği etkileyici görevler ve üstlendiği liturjiler, zengin kadınların o dönemde ulaşabileceği üstün örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Serveti sıkça tartışma konusu olan Menodora’nın kendi adına ve iki çocuğu adına şehri için harcadığı toplam miktarın 1 milyon *denariusu* aşmış olabileceği düşünülmektedir; bu da onu Rhodiapolis’li Opramoas ve diğer büyük Likya ve Pamphylia hayırseverleriyle aynı seviyeye yerleştirir (Bremen, 1994: 47).

Kentine karşı gösterdiği cömertlik⁸ nedeniyle onur yazıtlarında adı geçen kadınlardan biri Tlos tiyatrosu yakınlarında keşfedilen bir onur yazıtında belgelenmiştir. MS 2. yüzyılın ortalarına

⁸ İmparatorluk dönemine ait onurlandırma yazıtlarında Lykia ve Pamphylia bölgesinden birçok kadın hayırseverin adı belgelenmiştir. Kamusal yatırımlarıyla dikkat çeken isimler arasında Claudia Arruntia Marcella, Demetria, Claudia Anassa, Caecilia Tertulla, Claudia Paulina Artemisia, Iulia Sancta, Caecilia Tertulla, Vilia Prokla sayılabilir. Lykia ve

tarikhlenen bu yazıt, Tlos kentinin, Augustus rahipliği için seçim yapılan bir toplantıda, Lalla adlı bir kadını “kentin annesi” (μήτηρ τῆς πόλεως) unvanıyla onurlandırma kararı aldığını bildirmektedir⁹. Lalla, kentin yararına olacak faaliyetlerde kullanılmak üzere 12.500 *denarius*luk bir sermaye ortaya koymuş ve bağışladığı bu paranın kent adına faiz geliri üretmesini sağlamak için şehirle yaptığı anlaşmayı kelimesi kelimesine kayda geçirmiştir. Buna göre, “gelirin, özellikle buğday dağıtımından yararlanma hakkına sahip 1100 kişiye yılda bir kez kişi başı 1 *denarius* verilerek tahsis edilmesi” uygun görülmüştür (Tekoğlu, ve Korkut, 2019:106).

Roma Dönemi Karia kentlerinde tapınak inşasına yönelik Herakleia Salbake'den gelen bir yazıttan burada Herakles rahibi Glykon'un kızı Tate'nin *boule*, *demos* ve *gerousia* tarafından onurlandırıldığını öğreniyoruz. *Gerousia* üyeliği elde etmiş tek kadın olduğu bilinen Tate'nin Herakleion'un inşası için yapmış olduğu para bağışı onurlandırılma sebeplerinden birini oluşturmaktadır (Ünver, 2019: 530). Ayrıca Karia bölgesinde adını duyuran başka bir *euergetes* ise *boule* ve *demos* tarafından onurlandırılan Carminia Ammia'dır. MS 2.yüzyıla tarihlenen bir yazıtta Ammia'nın bir onarım faaliyeti için para bağışladığı aktarılmaktadır (MAMA VI, 75; Ünver, 2012:247). Bu örneklerle nazaran daha az bilinen dikkat çekici kadınlardan biri ise Cosconia Myrton'dur. Myrton'un üstlendiği görevler arasında MS 83 yılında *stephanephoros*luk bulunduğu ve Smyrna'da bu görevi üç kez üstlendiği, ayrıca *eponym prytaneis*lik görevini yürüttüğü bilinmektedir (SEG XXVI 1288; I Smyrna, 731; Sherk, 1991: 241; Dmitriev, 2005: 159, 179).

Kadın hayırseverlere dair kanıtlar bağlamında Küçük Asya'nın batı kıyısında, Khios adasında yaşamış olan Claudia Metrodora'ya dair bilgiler önemlidir. (Kearsley, 1999: 190). Yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Teoslu Tiberius Claudius Kalobrotos'un öz kızı olan Claudia Metrodora'nın, Teos'ta henüz hiçbir kamusal görevi bilinmemesine karşılık Khios'ta iki kez *stephanephoros*luk yaptığı ve kent halkı için muazzam bir ziyafet verdiği bilinmektedir. Bunların yanı sıra *agonothetes* olarak imparatorluk oyunlarının yönetimini üstlenmiş, dört kez *gymnasiarkhos*luk, Herakleia Kaisareia ve Romaia bayramlarında birden fazla *agonothetes*lik yapmış, Herakleia Bayramı'nda tüm kent halkına iki kez zeytin yağı dağıtımında bulunmuş ve 13 kentten oluşan İonia Birliği'nde¹⁰ *basileia* görevini üstlenmiştir (Kadioğlu, 2022: 143; Kearsley, 1999, s.199).

Claudia Metrodora hakkında onu onurlandıran üç kent kararı, ayrıca ikinci kez *stephanephoros* olarak görev yaptığı döneme ilişkin özel bir onur yazıtı, İonia kentleri federasyonu tarafından dikildiği tahmin edilen dördüncü bir onur kararı ve Ephesos'tan adına yazılmış bir yapı yazıtı bulunmaktadır¹¹. Muhtemelen birinci yüzyıl¹² ortalarında yaşamış olan Claudia Metrodora'nın kamusal hayattaki başarıları, esas olarak Khios'taki *magistralık* görevlerini üstlenmesi ve bu

Pamphylia'daki seçkin ailelerin kadın üyelerinin hayırseverlik faaliyetlerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gökalp, 2001; Akdoğu Arca, 2001.

⁹ Yazıt için ayrıca bkz. Akdoğu Arca, 2001 :39.

¹⁰ Metrodora'nın ününün Khios'un ötesine uzandığı, onun on üç İonia kentinden oluşan federasyonun *basileia*'sı (kraliçe ya da lideri) olarak seçilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Roma döneminde İonia Birliği'nin işlevinin artık siyasi değil, tamamen dinsel olduğu görülmekle birlikte, *basileia* unvanı hâlâ büyük bir prestije sahipti. Metrodora'yı İonların *basileia*'sı olarak onurlandıran bu resmi kararın metni, onun erdemi (*aretē*) ve birliğe karşı soylu davranışı (*kalokagathia*) ile sonlanmaktadır. Bkz. Kearsley, 1999: 200. İonia Birliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aytüre, Panionion, 2011.

¹¹ Metrodora onuruna dikilen yazıtlar için bkz. PHI Chios 17-18: 187; IK 17.1, 1981, 3-4 no. 3003; PHI Ephesos 268; Kearsley 1999: 200; Kadioğlu, 2022: 143.

¹² Khios ve Ephesos'ta bulunan yazıtlar, genel olarak Nero Dönemi'ne (MS 54-68) tarihlenmektedirler. Claudia Metrodora'nın olasılıkla evlilik nedeniyle Ephesos'a gelişiyle buradaki kamusal faaliyetlerinin Khios Adası'ndakilerden biraz sonra olması muhtemeldir. Teos'lu Tiberius Claudius Kalobrotos'un kızı Metrodora, Teos'ta henüz hiçbir kamusal görevle ilişkilendirilmemesine rağmen Ephesos'lular ya da Khioslular tarafından hayırseverleri Claudia Metrodora'yı anavatanı Teos'ta olasılıkla bir heykel ile onurlandırmışlardır. Bkz. Kadioğlu, 2022: 144.

resmi görevlerle bağlantılı olarak şehrin geneline yaptığı büyük hayır işleriyle ilgilidir. Metrodora, bu bağlamda şöhret ve onur kazanmıştır. O dönemde Hellen kentlerinde *magistralık* ve resmi görevlerin yürütülmesiyle ilgili giderler oldukça yüksek olduğundan, bu görevleri üstlenmeye istekli olması, vatandaşların şükranını kazanmış ve onur kararları gibi resmi takdirlere yol açmıştır. Tüm bu hayır işleri övgüyle anılmakla birlikte kamu hamamı kompleksine yapılan bağışı her kent kararında tekrarlanmıştır. Bu da söz konusu yapının doğduğu kentin hayatında çok önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Metrodora'nın bu yapının inşasını ve kent kararlarından birine göre süslenmesini finanse ettiği görülmektedir. Bu muhteşem bağış, Metrodora'nın iki kez üstlendiği şehrin en yüksek makamı olan *stephanephorosluk* görevi ile ilgili olması çok muhtemeldir (Kearsley, 1999, s.199). MS 1. yüzyılın ortalarında babası Kalobrotos'tan dolayı aynı zamanda Roma vatandaşlığına da sahip olduğu bilinmektedir. Yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Claudia Metrodora, Khios'taki kamusal yaşama dair görevleri tek başına üstlenmiş ve sonrasında kocasıyla birlikte birçok kamusal görevi Ephesos'ta yerine getirmiştir (Kadioğlu, 2022: 143).

Ephesos'tan gelen yapı yazıtları da kentsel dönüşüm sürecinde erkekler kadar kadınların da rol oynadığını göstermektedir. MS 3.yüzyıl, kentin mevcut kamu binalarını korumakta zorlandığı ve yeni projelere girişmekte isteksiz olduğu bir dönem olarak, kadınların kamusal alanda hayırsever olarak öne çıkma imkanını artırmıştır. Kadınlar, kentteki yazıtlarda, yapıların inşasında, adanmasında ve restorasyonunda yer alırken betimlenmiştir. Burada ele geçen yazıtlar cinsiyete dayalı herhangi bir ayrımın yapılmadığını ortaya koymaktadır (IE 422; IE 3233; IE 3239; Rogers, 1992: 220). Bu yazıtlardan biri, tiyatro ve Celsus kütüphanesinin önündeki meydana yapılan onarımla ilgilidir. Yazıt, bir kadının üstlendiği yapı projelerini aktarmakla birlikte kadınların aile ilişkileri ya da rahibelik makamı bağlamıyla sınırlı kalmaksızın, erkek hayırseverlerin projelerinde olduğu gibi kamusal alanda temsil edilebildiğini göstermektedir. Üstelik bu temsiller, şehrin en önemli mimari ve görsel noktalarında gerçekleşmiştir. Ephesos'taki tiyatronun güney yan destek duvarı üzerine birinci oturma katına çıkan kapının yanına kazınmıştır. Yazıt, "gölgelekler ve stoa"nın Iulia Potentilla'nın gelirleriyle onarıldığını bildirmektedir. *Asiarkhes* (Asya eyaletinin yüksek rahibi), *prytaneis* ve *demos* sekreteri olan Iulius Artemas'ın kızı olan Iulia Pantime Potentilla'nın adı ve serveti, kentin en önde gelen ve görünür binalarının ve kamusal alanlarının bakımı için yaptığı katkılarla kent yönetimi ile birlikte anılmaktadır. Onun iki yapı yazıtı (tiyatrodaki onarımı ve Odeion Meydanı döşemesi) şehrin en görünür yerlerinden olan tiyatronun güney duvarına, ikincisi ise büyük olasılıkla Alt Agora'nın Güney Kapısı civarına, yani Embolos Caddesi ile Mermer Cadde'nin kesiştiği noktaya yerleştirilmiştir (IE 2041; IE 3009; Rogers, 1992; 220- 221).

4. SONUÇ

Hellenistik Dönemde gelişen cömertlik geleneğinin bir devamı niteliğinde kabul edilen *euergesia* faaliyetleri, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yeni bir görünüm kazanmış; bu gelenek özellikle seçkin ailelere mensup kadınlar tarafından benimsenerek devam ettirilmiştir. Bu geleneğin devamlılığı ele geçen kaynaklardan da izlenebilmektedir. Kent yaşamında kadınların kamusal alana katkılarını belgeleyen az sayıda edebi metin olmasına rağmen, hayırseverlere ithaf edilen pek çok onur ve yapı yazıtı günümüze ulaşmıştır. Bu yazıtlar, seçkin kadınların yönetici güç ve halkla olan ilişkilerinin boyutunun anlaşılması bakımından oldukça değerlidir. Yerel ailelere mensup birçok hayırsever kadının adı İonia, Lykia, Pamphylia, Karia bölgelerinden gelen epigrafik kaynaklarda kaydedilmiştir. Bu epigrafik veriler, İmparatorluk Dönemi'nde yaşayan önde gelen kadınların *euergesia* faaliyetlerinin nadir bir durum olmadığını ve kamu rolü üstlenen kadın sayısının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. *Euergetes* kadınlar, onurlandırma yazıtlarının

yanı sıra kentlerinin mimari yapılanmasına katkıda bulundukları için yapıların inşasında veya onarımında yer alırken betimlenmiştir. Bu mimari yatırımlar, erkek hayırseverlerin projelerinde olduğu gibi kadınların da kentlerinin kamusal alanlarında temsil edilebildiğini göstermektedir. Bulgular, kadınların hayırseverlik faaliyetlerine ilişkin detaylı bilgi vermesinin yanı sıra kamusal hayata katılımında “cinsiyet” rollerinin bir engel teşkil etmediğini de kanıtlamaktadır. Anadolu'nun birçok kentinden gelen yazıt sayesinde para- tahıl dağıtımı, ziyafet ve festival organizasyonları, kentsel dönüşüm çalışmaları ve inşa faaliyetlerinde boy gösteren kadınların kamusal hayattan dışlanmadığı anlaşılmaktadır. Epigrafik bulgular ışığında kadınların toplumsal hayattaki etkin rollerinin, bulundukları toplumsal tabaka ve mali cömertlikleri bağlamında şekillendiğini söylemek mümkündür. *Euergetes* kadınlar, ailelerinin statüsünü ve prestijini sürdürmekle birlikte kimi zaman cömertlikleriyle ailelerin erkek üyelerini gölgede bırakmışlardır. Ekonomik güçlerini kullanarak kent kimliğinin şekillenmesine yardımcı olmakla birlikte kentlerinin siyasi ve sosyal yaşamında aktif rol oynamışlardır. Kentlerine yönelik olarak yaptıkları katkıları karşılığında üzerinde “şehrin kızı” veya “şehrin annesi” gibi unvanlarla dikilen minnettarlık örneği niteliğinde değerlendirilebilecek yazıtlar ve heykellerle onurlandırılmışlardır.

KAYNAKÇA

- Adak, M. (2019). Pamphylia ve Pisidia'da kent eşrafı ve resmi unvanları, Tekin, O. & Roosevelt, C. H & Akyürek, E. (Ed.), Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik. Birinci Uluslararası Suna & İnan Kırac Akdeniz Uygarlıkları Sempozyumu içinde (47-71), Antalya.
- Akdoğu Arca, E. N. (2002). Lykia'lı bir euergetes: Opramoas, Şahin, S. – Adak, M. (Ed.) *Likya İncelemeleri* içinde (79-90), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Akdoğu Arca, E. N. (2001). Antik Çağ Lykia ve Pamphylia kentlerinde Euergesia, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytüre, S. (2011). Panionion. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bremen, R. van (1996). *The limits of participation: Women and civic life in the Greek East in the Hellenistic and Roman Empire*. Amsterdam.
- Bremen, R. van (1994). A family from Sillyon, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104, 43-56.
- Bremen, van R. (1983). Women and wealth, Cameron, A. – Kuhrt, A. (Ed.) *Images of Women in Antiquity* içinde (223-242), London.
- Caceres-Cerda, B. F. (2018). *The exceptional case of Plancia Magna: (Re)analyzing the role of a Roman benefactress*, M.Sc., The City University of New York.
- Cluzeau, F. (2021). Karia'da kadınların kamusal rolünü artıran unsurlar, *Cedrus IX*, 197-218.
- Dmitriev, S. (2005). *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press.
- Erskine, A. (1994). The Romans as common benefactors, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 43 (1), 70-87.
- Ferguson, W. S. (1969). *Hellenistic Athens: an historical essay*, New York.
- Friesen, S. J. (1999). Ephesian women and men in public office during the Roman Imperial period. *100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos* içinde (107-113), Wien.
- Gökalp, N. (2001). Roma İmparatorluk Çağında Likya ve Pamfilya kentlerinde ünlü ailelerin prosopografyası, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gygax, M. D. (2016). *Benefaction and rewards in the ancient Greek city. The origins of euergetism*, Cambridge University Press.

- Halarnus, M. (2017). Honorific inscriptions and their Pontic recipients, *Eos CIV*, 71-82.
- Hemelryk, E.A. (2004). City patronesses in the Roman Empire, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 53, 2, 209-245.
- Hemelryk, E. A. (2008). Patronesses and "mothers" of roman collegia, *Classical Antiquity*, Vol. 27/ 1, 115-162. IK *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*.
- Jones, A.H.M. & Rhodes, P. J. (2016). Liturgy, Eriřim adresi <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.3735>. (Eriřim tarihi: 20.05.2025).
- Joy, K. (2017). *Female patronage of public space in Roman cities*, Trinity College Digital Repository.
- Kadioğlu, M. (2022). Teos'tan büst tağlı bir kadın portresi (Claudia Metrodora?), *Anadolu / Anatolia* 48, 129-156.
- Kalınbayrak Ercan, A. (2020). Roma Küçük Asyasında kadın baniler ve mimarlık: Pergeli Plancia Magna ve Aurelia Paulina, *Mekânlar/Zamanlar/İnsanlar: Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi içinde* (13-33), Ankara.
- Kays, M. (2022). Monuments of Aurelia Paulina and her portrayal of social change in Roman Asia Minor, *Zeit(en) Des Umbruchs Akten Des 17. Internationalen Kolloquiums zum provinzialrömischen Kunstschaffen Wien içinde* (469-482), Carnuntum.
- Kearsley, R.A. (2005). Women and public life in Imperial Asia Minor: Hellenistic tradition and Augustan ideology, *Ancient West and East*, 4 (1), 98-121.
- Kearsley, R.A. (1999). Women in public life in the Roman East: Iunia Theodora, Claudia Metrodora and Phoebe, Benefactress of Paul 1, *Tyndale Tulletin* 50(2), 189-211.
- Lewis, N. (1960). Leitourgia and Related Terms, *GRBS*, 3, 175-184.
- Longfellow, B. (2014/2015). Female patrons and honorific statues in Pompeii, *Memoirs of the American Academy in Rome*, 59(50), 81-101.
- MacMullen, R. (1980). Women in public in the Roman Empire, *Historia* 21, 208-218. *MAMA Monumenta Asiae Minoris Antiqua*.
- Özdizbay, A. (2019). Perge'nin italik kökenli hayırseverleri ve kent gelişimine katkıları, Tekin, O. & Roosevelt, C.H. & Akyürek, E. (Ed.), *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik. Birinci Uluslararası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Uygarlıkları Sempozyumu içinde* (83-97), Antalya. *PHI Packard Humanities Institute*.
- Rizakis, A. (2007). Urban elites in the Roman East: Enhancing regional positions and social superiority", Rüpke J. (Ed.) *A Companion to Roman Religion içinde* (317-330), Blackwell Publishing.
- Rogers, G.M. (1992). The Constructions of Women at Ephesos, *ZPE* 90, 215-223. *SEG Supplementum Epigraphicum Graecum*.
- Sherk, R.K. (1991). The Eponymous officials of Greek Cities III: The Register: Thrace, Black Sea Area, Asia Minor, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 88, 225-260.
- Şahin, S. (1996). Perge kentinin kurucuları ve Plancia Magna, *Adalya*, 45-53.
- Şahin, S. (1999). *Die Inschriften von Perge I. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien* 54. Bonn.
- Ştefan, A. (2017). The case of multiple citizenship holders in the Graeco-Roman East, Cecchet, L. Busetto, A. (Ed.). *Citizens in the Graeco-Roman World Aspects of Citizenship from the Archaic Period to ad 212 içinde* (110-131), Brill. Leiden. Boston.
- Tekoğlu, R. & Korkut, T. (2019). Activities of *Euergesia* from the Ancient City of Tlos, Tekin, O. & Roosevelt, C. H & Akyürek, E. (Ed.), *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik. Birinci Uluslararası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Uygarlıkları Sempozyumu içinde* (97-111), Antalya.

- Ünver, G. (2019). Karia kentlerinde özel şahısların kent imarına yönelik bağışları, *Cedrus VII*, 511-543.
- Ünver, G. (2012). Yazıtlar ışığında Karia kentlerinde yurttaşların kent imarına katılımları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Xydopoulos I.(2021). “Euergetes and euergesia in inscriptions for public benefactors from Macedonia”, *Ancient West and East*, 1-56.

Çalışma Beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşun finansal ilişkileri bulunmadığı dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır. Etik

Kurul İzni: Bu araştırma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.